

ПРИСЯГА СУДДІВ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

JUDICIAL OATH IN UKRAINE AND EU MEMBER STATES: A COMPARATIVE LEGAL STUDY

Свида О.Г., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

Національний університет «Одеська юридична академія», адвокат

У статті здійснено комплексне дослідження інституту суддівської присяги в Україні та державах-членах ЄС та з цією метою проаналізовано відповідне законодавство. Виходячи з правового регулювання складення суддями присяги і узагальнюючи досвід України та держав-членів ЄС, виділено декілька підходів до нормативного закріплення тексту суддівської присяги: 1) сформульований спеціально для суддів та визначений в конституції (Словаччина); 2) визначений в конституції, проте є загальним для усіх державних службовців (Люксембург); 3) сформульований поєднанням текстів присяги для державних службовців та уточнень із законодавства про судоустрій (Угорщина); 4) текст присяги для суддів закріплений у спільному нормативно-правовому акті для суддів та прокурорів (Румунія); 5) закріплений у спеціальному галузевому акті щодо судоустрою чи статусу суддів (Україна, Латвія, Словенія, Литва, Естонія, Чехія, Польща, Болгарія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Іспанія тощо). Окремо наголошено, що для суддів Данії суддівська присяга чи якісь її аналоги взагалі не передбачені.

Проаналізовано релігійний аспект при проголошенні суддівської присяги та встановлено, що окрім України, у Латвії, Словенії, Естонії, Чехії, Словаччині, Болгарії, Бельгії, Люксембурзі, Іспанії, Греції текст присяги закріплений виключно у світській формі, проте в інших державах запропоновано варіант обрання окремого тексту присяги з релігійним посиланням або суто світський варіант (Литва) чи просто міститься вказівка щодо можливості звернення до Бога відповідно до релігійних переконань особи (Румунія, Угорщина, Польща, Нідерланди, Німеччина). Зроблено висновок щодо потреби доповнення статті 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказівкою, що за бажанням особа, яка складає присягу, може наприкінці проголосити фразу: «Нехай мені допомагає Боже!» або іншу подібну фразу відповідно до релігійних переконань. Встановлено, що зважаючи на той факт, що представникам деяких конфесій та течій заборонено проголошувати присягу та її аналоги, в контексті статті 35 Конституції України щодо свободи віросповідання ставиться питання щодо необхідності встановлення можливості проголошення особою не суддівської присяги, а урочистої обіцянки.

Запропоновано в Україні змінити порядок складення присяги: судді Верховного Суду та вищих спеціалізованих судів можуть складати присягу у присутності Президента України (чинний порядок), а судді місцевих та апеляційних судів – на зборах суддів відповідних судів. Запропоновано, що у разі, коли присяга проголошуватиметься перед складом суду, в якому суддя буде працювати, як це передбачено, наприклад, у Болгарії, Бельгії, Німеччині, Італії, Фінляндії, Іспанії, Греції, то питання щодо можливості проголошення суддівської присяги не лише державною, але й регіональною мовою набуде більшої актуальності (зрозуміло, окрім мови держави-агресора), і тоді можливий варіант проголошення особою присяги (урочистої обіцянки) двома мовами – державною та регіональною.

Ключові слова: суддя, правовий статус судді, присяга судді, Європейський Союз, євроінтеграція, держава-член ЄС, порядок складення суддівської присяги.

The article offers a comprehensive study of the institution of the judicial oath in Ukraine and EU Member States, analysing the relevant legislation. Based on the regulation of the judicial oath-taking procedure and a synthesis of the experience of Ukraine and EU countries, several approaches to the normative formulation of the judicial oath text are identified: 1) specifically formulated for judges and defined in the constitution (Slovakia); 2) defined in the constitution but common to all civil servants (Luxembourg); 3) formulated by combining the general civil service oath text with clarifications from the judiciary legislation (Hungary); 4) established in a single legal act for both judges and prosecutors (Romania); 5) set out in a special sectoral act on the judiciary or the status of judges (Ukraine, Latvia, Slovenia, Lithuania, Estonia, Czech Republic, Poland, Bulgaria, the Netherlands, Germany, Finland, Spain, etc.). It is also noted that in Denmark there is no judicial oath or its equivalent at all.

The article analyses the religious aspect of the judicial oath and finds that, in addition to Ukraine, in Latvia, Slovenia, Estonia, Czech Republic, Slovakia, Bulgaria, Belgium, Luxembourg, Spain, and Greece, the text of the oath is strictly secular. However, in other states there is either an option to choose a version with a religious reference or a purely secular one (Lithuania), or simply a provision allowing invocation of God according to the individual's religious beliefs (Romania, Hungary, Poland, the Netherlands, Germany). The author concludes that Article 57 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" should be supplemented with a provision allowing the person taking the oath to optionally conclude with the phrase: "So help me God!" or another similar phrase consistent with their religious beliefs. Considering that some religious denominations and movements prohibit the taking of oaths or their analogues, and in view of Article 35 of the Constitution of Ukraine on freedom of religion, the need to allow an alternative of making a solemn affirmation instead of an oath is also discussed.

It is proposed to modify the procedure for oath-taking in Ukraine: judges of the Supreme Court and higher specialised courts may take the oath in the presence of the President of Ukraine (as under the current procedure), while judges of local and appellate courts would do so at the assembly of judges of the relevant court. It is further proposed that if the oath is delivered before the bench of the court in which the judge will serve – as provided, for example, in Bulgaria, Belgium, Germany, Italy, Finland, Spain, and Greece – the question of allowing the judicial oath to be delivered not only in the state language but also in a regional language becomes more relevant (excluding, of course, the language of the aggressor state). In such cases, the option of delivering the oath (or solemn affirmation) in both the state and regional languages could be considered.

Key words: Judge, Legal Status of Judges, Judicial Oath, European Union, European integration, EU Member States, Procedure for Taking the Judicial Oath.

Постановка проблеми та її актуальність. 7 лютого 2019 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», яким абзац п'ятий Преамбули Основного Закону після слів «громадянської злагоди на землі України» було доповнено словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського

народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [1, с. 50]. Отже, ці зміни остаточно закріпили орієнтацію нашої держави на європейські цінності та визначили стратегічний курс на набуття Україною членства у ЄС, хоча при цьому вкрай важливим залишається питання щодо збереження національної самобутності, культурних та історичних традицій. Безумовно, важливим завданням у контексті євроінтеграції є адаптація вітчизняного законодавства до стандартів ЄС у най-

різноманітніших сферах і розбудова судової влади у цьому відношенні не є виключенням. Одним із таких аспектів є забезпечення реалізації правового статусу професійних суддів, складення ж присяги виступає завершальним етапом набуття такого статусу.

Інститут присяги як для вітчизняного законодавства, так і законодавства держав-членів ЄС не є новим, оскільки відомий з давніх часів. Досить широко поширений він і у наш час та закріплений досить широким колом нормативно-правових актів. Складення присяги передбачено для цілого ряду державних посадовців, насамперед глав держав, депутатів, правоохоронців тощо. В Україні присягу повинні складати депутати усіх рівнів, нотаріуси, посадові особи митної служби України, поліцейські, члени Вищої ради правосуддя на багато інших. Присяга як офіційна публічна обіцянка дотримуватися певних вимог у своїй професійній діяльності розроблена та запроваджена також для лікарів і адвокатів, оскільки їх діяльність також має досить велике значення у житті громадян і держави в цілому.

Метою статті є комплексний аналіз законодавчих положень щодо суддівської присяги в Україні та державах-членах ЄС та на підставі цього вироблення пропозицій для України в контексті євроінтеграції та прагнень нашої держави набуття членства у ЄС

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» особа, призначена на посаду судді, складає присягу судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» (частина 1).

У ч. 1 ст. 68 Закону **Латвії** «Про судову владу» (до речі, міститься у розділі 10 «Символи судової влади») вказується, що «Суддя при вступі на посаду складає присягу: "Я ..." приймаючи на себе обов'язки судді, усвідомлюю покладену на мене відповідальність і урочисто клянусь бути чесним і справедливим, відданим Латвійській Республіці, завжди прагнути встановлювати істину, ніколи не зраджувати їй, здійснювати правосуддя у строгому порядку з Конституцією та законами Латвійської Республіки» [2].

Відповідно до статті 23 Закону **Словенії** про судову службу 1994 року «Суддя приступає до судової служби в день, коли він або вона складає наступну присягу перед Президентом Національних Зборів: Я присягаю виконувати обов'язки суддівської служби відповідно до Конституції та Закону та виносити рішення добросовісно (варіант перекладу – сумлінно, прим. – авт.) та неупереджено» [3].

Відповідно до статті 59 Закону **Литовської республіки** «Про суди» від 31 травня 1994 р. № I-480 [4] особа, призначена суддею, до того, як приступити до виконання обов'язків, в урочистій обстановці приносить присягу Президенту Республіки або Сейму, які його призначили. Особа, яка складає присягу, має право вибрати один з наступних варіантів проголошення тексту присяги: «Я, суддя (ім'я, прізвище), урочисто клянусь зберігати вірність Литовській Республіці, чесно виконувати свої обов'язки, здійснювати правосуддя відповідно до Конституції та законів Литовської Республіки, захищати права, свободи та законні інтереси людини, завжди бути неупередженим (-ою), чесним (-ою), гуманним (-ою), зберігати довірені мені державні таємниці і завжди поводитися так, як личить судді». В другому варіанті особа до наведеного вище тексту може додати фразу: «Хай допоможе мені Бог».

Відповідно до статті 56 Закону **Естонської Республіки** «Про суди» від 19 червня 2002 року [5] після призначення на посаду суддя приймає таку присягу: «Присягаю залишатися вірним Естонській Республіці та її конституційному порядку. Я клянусь здійснювати правосуддя згідно зі своєю совістю та відповідно до Конституції Естонської Республіки та інших законів» (ч. 1 ст. 56). Судді Верховного Суду складають присягу перед Рійгікогу (законодавчий орган Естонії – прим. авт.), а інші судді складають присягу перед Президентом Республіки (ч. 2 ст. 56).

Відповідно до статті 34 Закону **Румунії** «Про статус суддів та прокурорів» № 303/2004 [6] перш ніж приступати до виконання своїх повноважень, судді та прокурори складають присягу наступного змісту: «Я присягаю дотримуватися Конституції та законів цієї країни, захищати права і основні свободи людей, виконувати мої обов'язки з честю, совістю та без упереджень. Тож допоможи мені Боже!» (ч. 1). При цьому в тексті Закону міститься застереження, що посилання на Божество в присязі підлягає зміні відповідно до релігійних переконань суддів та прокурорів і є необов'язковим.

Відповідно до параграфу 63 «Обіцянка» Закону **Чехії** «Закон про суди, суддів, присяжних та державне управління судами та про внесення змін до деяких інших актів (Закон про суди та суддів)» від 30 листопада 2001 року [7] «судді після призначення на посаду та присяжні після обрання на цю посаду дають таку обіцянку: «Я обіцяю, відповідно до своєї честі і совісті, що буду дотримуватися правового порядку Чеської Республіки, приймаючи рішення самостійно, неупереджено і справедливо» (ч. 1). Відмова скласти присягу або скласти її із застереженням матиме наслідком поведіння з суддею так, ніби він не був призначений, а з присяжним – ніби не обраний (ч. 4).

Досить незвично врегульовано інститут присяги в Угорщині. Зокрема, текст присяги суддів складається насамперед із присяги державних чиновників, закріпленої в окремому законодавчому акті – Законі про присягу та клятву деяких державних чиновників XXVII 2008 року [8] та присяги, сформульованої в Законі Угорщини про статус та винагороду суддів (2011 CLXII) [9]. Присяга державних службовців сформульована наступним чином: «Я зобов'язуюсь зберігати вірність Угорщині та її Основному закону, дотримуватися її законів і дотримуватися їх з іншими; (Назва посади) Я займаю своє положення на благо угорського народу. Боже, допоможи мені в цьому!». Останнє речення вимовляється за бажанням особи. Відповідно до § 22 Закону Угорщини про статус та винагороду суддів (2011 CLXII) перед останнім реченням майбутній суддя повинен проголосити: «Я зобов'язуюсь вирішувати справи, довірені мені, справедливо, неупереджено, сумлінно, виключно відповідно до закону; у здійсненні моєї професії я керуюсь справедливістю та чесністю» (ч. 1).

Своєрідним є підхід до закріплення присяги суддів у **Словаччині**. У галузевому Законі Словаччини «Про суддів та присяжних та про внесення змін до деяких актів» від 5 жовтня 2000 року [10] містяться лише загальні положення, що після призначення суддя складає присягу, передбачену Конституцією Словачької Республіки, перед Президентом і засвідчує її своїм підписом. Відмова скласти присягу або скласти присягу із застереженням призводить до припинення функції. У день складання присяги суддя вступає на посаду (параграф 10). В свою чергу саме в тексті Конституції Словаччини [11] визначено, що суддя складає наступну присягу перед Президентом Словачької Республіки такого змісту: «Клянусь своєю честю і совістю, що буду керуватися Конституцією, конституційними законами, міжнародними договорами, ратифікованими Словачькою Республікою та оприлюдненими в порядку, встановленому законом, і законами, буду тлумачити закони і приймати рішення на основі свого переконання незалежно і неупереджено» (ч. 3 ст. 154 Конституції Словаччини).

Відповідно до статті 66 Закону **Польщі** про систему загальних судів від 27 липня 2001 року [12] після призначення суддя складає присягу перед Президентом Республіки Польща за такою формулою: «Я урочисто присягаю як суддя загального суду вірно служити Республіці Польща, дотримуватися закону, сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя відповідно до закону, неупереджено відповідно до моєї совісті, зберігати охоронювану законом таємницю, а в процесі розгляду керуватися принципами гідності та чесності». Особа, яка складає присягу, може додати в кінці фразу: «Тож допоможи мені Боже» (ч. 1), при цьому в Законі вказано, що «відмова скласти присягу рівнозначна відставці з посади судді» (ч. 2).

В Законі **Болгарії** «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року [13] питання складання присяги врегульовано не просто в одній статті, а цьому питанню присвячено цілий розділ вказаного Закону (статті 155-159). Статтею 155 встановлено, що кожен суддя, вперше вступаючи на посаду, складає таку присягу: «Клянусь від імені людей, що буду точно застосовувати Конституцію та закони Республіки Болгарія, що виконуватиму свої обов'язки, керуючись своєю совістю і внутрішніми переконаннями, що я буду неупередженим, об'єктивним і справедливим, що буду сприяти підвищенню престижу професії, що я буду поважати таємницю обговорень, ніколи не забуваючи, що за все, що я роблю, я буду відповідати перед законом. Я присягнув цьому!». Відповідно до статті 157 присяга суддею складається перед суддями відповідного суду.

Судді у **Бельгії** складають присягу такого змісту: «Присягаю на вірність королю, дотримання Конституції та законів бельгійського народу» [14], причому текст присяги може проголошуватися нідерландською, французькою або німецькою мовами. Суді складають присягу перед суддівським складом відповідного суду (ст. 288 Судового кодексу від 10 жовтня 1967 року [15]).

Законом **Нідерландів** про правовий статус судових службовців в редакції Закону від 29 листопада 1996 року [16] встановлено, що судді при вступі на посаду вперше обов'язково складають присягу (стаття 5g), водночас сам текст присяги закріплений у Додатку до закону та сформульований наступним чином: «Я клянусь/обіцяю, що буду відданий Королю, і що буду дотримуватися і дотримуватися Конституції та всіх інших законів.

Клянусь/заявляю, що я нічого не давав і не обіцяв, а також нікому, ні прямо, ні опосередковано, ні під яким ім'ям чи приводом нічого не даватиму або обіцяю з метою отримання призначення.

Клянусь/заявляю, що ніколи не прийму і не отримаю винагород чи подарунків від будь-якої особи, яку я знаю або яка є чи може бути учасником будь-якого судового розгляду, що може мати наслідком збільшення моїх зобов'язань.

Я присягаю/обіцяю, що отриману інформацію, до якої я матиму доступ під час виконання своїх обов'язків і щодо якої я знаю або повинен обґрунтовано підозрювати її конфіденційний характер, буду зберігати в таємниці, за винятком випадків, коли будь-яке законодавче положення зобов'язує мене повідомляти або необхідність повідомлення виникає з мого офісу.

Клянусь/обіцяю, що буду виконувати свої обов'язки чесно, чітко і неупереджено, не озираючись на осіб, і буду поводитись у цьому занятті, як і належить доброму судовому працівникові.

Тож істинно допоможи мені Всемогутній Бог! / Я заявляю і обіцяю!»

Окрім того, досить цікаве положення щодо складання присяги міститься в Законі Нідерландів від 17 липня 1911 року «Законна форма присяги» [17], відповідно до якого той, хто внаслідок фізичних або мовних вад не може скласти присягу, обіцянку чи підтвердження спосо-

бом, зазначеним у статтях 1 та 2 (наприклад, піднімаючи два передні пальці правої руки, вимовити слова: «Тож допоможи мені, Боже Всевишній» – прим. авт.), повинен скласти присягу, обіцянку чи підтвердження таким чином, як це передбачено в статтях вказаного закону у спосіб, визначеним особою, перед якою складається присяга, клятва чи обіцянка.

Статтею 38 Закону **Німеччини** «Про суддів» [18] встановлено, що на відкритому засіданні суду суддя приймає таку присягу: «Я присягаю виконувати свої обов'язки в суді відповідно до Основного закону Федеративної Республіки Німеччини і відповідно до закону, судити в міру моїх знань і переконань, незалежно від осіб і тільки для служіння праві й справедливості, так допоможе мені Бог». Присяга може бути дана без слів «так допоможе мені Бог». Присяга може містити зобов'язання щодо додержання конституцією штату для суддів, які перебувають на державній службі, і може бути принесена публічно в інший спосіб, а не в суді.

Досить цікавою склалася ситуація із інститутом суддівської присяги в **Італії**. Справа в тому, що сам текст присяги суддів був визначений Королівським указом від 30 січня 1941 р. № 12 [19], відповідно до якого «магістрати (судді) складають присягу в порядку, передбаченому регламентом з наступною формулюванням: «Клянусь бути вірним Королю Імператору, віддано дотримуватись Статуту та інших законів держави і добросовісно виконувати мої обов'язки магістрата». Присяга проголошується при вступі на судову посаду та не потребує поновлення [повторного прийняття у разі переведення до іншого суду, в т.ч. й суду вищого рівня – прим. авт.]. Почесні магістрати присягають перед тим, як приступити до виконання своїх обов'язків» (артикул 9). Водночас варто нагадати, що за результатами загальнонаціонального референдуму 1946 року Італія стала парламентською республікою, проте текст суддівської присяги не переглядався.

Сам порядок складання присяги магістрами у вказаному королівському указі не врегульовано. Водночас доцент кафедри правосуддя в юридичній школі Падуанського університету Сандро ді Нарді у своїй статті «Приведення до присяги звичайних магістратів» щодо церемонії складання магістрами присяги вказує наступне: «Що стосується суб'єкта, перед яким складається присяга, необхідно вказати, що церемонія проводиться (звичайно) перед суддівською колегією суду, куди викликається новий магістрат для початку визначеного періоду стажування (в цьому разі, відтак, досліджуваний орган складається з трьох суддів, один з яких діє як президент); в будь-якому разі присутність прокурора на церемонії вважається обов'язковою, якому разом з допомогою клерка доручається скласти відповідний протокол (який має містити письмове викладення декларацій, операцій та юридичних фактів, що мали місце в його присутності). Щодо хронологічної послідовності, яка конкретно спостерігається під час церемонії, по суті відбувається наступне: 1) оголошено нового представника судового органу, який входить до суддівського співтовариства я який просить зарахувати його звичайного магістрата; 2) потім президент суддівської колегії читає акт міністра про призначення, згідно з яким заявник був призначений звичайним магістратом; 3) прокурор виступає за прийняття заяви; 4) після встановлення особи нового магістрату Президент прямо запрошує його скласти встановлену присягу; 5) потім вимовляється одноомовно – "чітким голосом" і "стоячи" – ритуальна формула; 6) після складання присяги Президент оголошує колегу, який офіційно отримав функції звичайного магістрата-стажиста цього суду або радника Верховного касаційного суду; 7) остаточно зачитується відповідний протокол, за яким слід його підписання (а також присяга, також прокурором, президентом та канцлером)»[20]. Продовжуючи, Сандро ді Нарді вказує, що насправді вказа-

ний текст присяги формально був скасований у 2010 році, проте «новий закон про судоустрій відповідно до Конституції Італії» прийнятий не був, з чого науковець робить висновок, що фактично «до теперішнього часу для нових магістратів зобов'язання скласти присягу продовжується відповідно до артикулу 9 р. r.d. n. 12/1941» [20].

В Законі Люксембургу про організацію судової влади від 7 березня 1980 року [21] питанням складення суддями присяги присвячена окрема глава 3 «Прийняття та складання присяги» розділу 2 «Загальні положення» (статті 111-114). Зокрема, статтею 112 визначено, що «судді та посадові особи судової влади складають присягу, передбачену статтею 110 Конституцією та статтею 3 закону від 16 квітня 1979 року, що встановлює статус державних службовців». Отже, вказаний закон Люксембургу містить норму, яка відсилає до статті 110 Конституції Люксембургу, в якій закріплений загальний для усіх державних службовців цієї держави текст присяги такого змісту: «Я клянусь в вірності Великому Герцогу, в покорі Конституції і законам держави. Я зобов'язуюсь виконувати свої обов'язки чесно, обережно та неупереджено» [22].

Голова Суду і Генеральний прокурор складають вказану присягу перед Великим Герцогом або його представником, інші судді складають присягу перед суддівським складом суду або складом відповідної палати (залежно від рівня суду, в якому буде працювати суддя та, мабуть, складності внутрішньої структури суду – прим. авт.).

При цьому варто зауважити, що відповідно до ст. 114 Закону від 7 березня 1980 року «будь-який громадянин, призначений на посаду в судовій системі, повинен скласти присягу протягом одного місяця з дня, коли він був повідомлений про своє призначення, в іншому випадку він може бути замінений» [21].

Відповідно до Закону Фінляндії про суд від 25 серпня 2016 року, який набув чинності 1 січня 2017 року [23], суддя та інший член суду перед тим, як приступити до виконання своїх обов'язків, дають таку заяву судді: «Я [вставити ім'я] обіцяю і підтверджую своєю честю і совістю, що я буду діяти на своїй посаді відповідно до Конституції і закону, судити справедливо і неупереджено в міру своїх можливостей і поважати рівність людей перед законом». Афірмація (гарантування) оформлюється у відповідному суді. Його також можна подати в окружному суді. Більш детальні положення про гарантування (проголошення офіційної обіцянки – прим. авт.) судді регулюються постановою уряду (§ 7 розділу 1 частини 1). При цьому варто зауважити, що у фінському законодавстві використовується не термін «присяга», а афірмація (коротке твердження з певним формулюванням), що пов'язане із тим, що саме термін «присяга» пов'язують із релігійною обіцянкою діяти певним чином, у зв'язку із чим фінським законодавцем було застосовано нейтральне, на його думку, поняття. Інші питання щодо суб'єкта, перед яким дається обіцянка, строків тощо в галузевому законі Фінляндії не врегульовані.

Відповідно до положень Органічного Закону Іспанії про судову систему від 1 липня 1985 року [24] перед тим, як приступити до виконання обов'язків судді повинні дати наступну клятву або обіцянку: «Я клянусь або обіцяю неухильно додержуватися та гарантувати Конституцію та інші закони, бути вірним Короні, здійснювати правосуддя справедливо та неупереджено та виконувати свої судові обов'язки перед усіма» (ч. 1 ст. 318). В Іспанії суддівська присяга потребує поновлення, тобто у кожному випадку, коли суддя просувається на посаду у суді вищого рівня, то він знову повинен скласти присягу судді (ч. 2 ст. 318).

Досліджуючи правову природу присяги, іспанський доктор права і соціальних наук Кармен Кастанон Хіменес (Національний університет дистанційної освіти, Іспанія) вказує, що «в іспанській правовій системі жорстко регу-

люється вимога щодо приведення до присяги або підтвердження повноважень, що висувається до співробітників судових органів. Другою після королівської клятви, що міститься в ст. 61 Конституції Іспанії, вона, безсумнівно, є вищою присягою, оскільки закріплена в органічному законі (LOPJ, Organic Law for the Judiciary Power) і має безліч деталей в наступних статутах. Це пояснюється тим, що присяга при вступі на посаду в судовій системі є подвійний гарантією. З точки зору того, хто складає присягу, ця присяга зміцнює незалежність судової системи. З точки зору осіб, перед ким проголошується присяга, ця присяга зміцнює вірність конституції» [25, р. 210].

Сама процедура складення суддями присяги врегульована в Угоді від 23 листопада 2005 р пленарного засідання Генеральної ради судової влади про затвердження Регламенту 2/2005 про почесні, звернення і протокол в урочистих судових актах (в редакції 7 лютого 2008 року) [26], на підставі аналізу положень якої можна зробити, що в іспанському законодавстві розділяються складання присяги та інавгурація (вступ на посаду), проте це розрізнення більшою мірою стосується суддів Верховного суду, щодо інших суддів – вступ на посаду та проголошення присяги відбуваються в рамках однієї церемонії. Зокрема, відповідно до статті 21 вказаної Угоди Голова Верховного Суду складає присягу перед королем, вступ на посаду здійснюється на відкритому засіданні Урядової палати та пленумі Верховного суду Іспанії та Генеральної ради судової влади (до повноважень Генеральної ради відносяться призначення, переміщення за посадою суддів і магістратів – прим. авт.).

Висновки. Наголошуючи на рівні правового регулювання складення суддями присяги і узагальнюючи досвід України та держав-членів ЄС, варто вказати, що можна виділити декілька підходів до нормативного закріплення тексту присяги: 1) текст суддівської присяги сформульований спеціально для суддів та визначений на конституційному рівні (Словаччина); 2) текст суддівської присяги визначений на конституційному рівні, проте є загальним для усіх державних службовців (Люксембург); 3) повний текст суддівської присяги сформульований поєднанням текстів присяги для державних службовців та уточнень із законодавства про судоустрій [Угорщина, до речі, саме такий варіант закріплений і в законодавстві США – 5 U.S.C. § 3331 (2000) (присяга для федеральних чиновників) та 28 U.S.C. § 453 (2000) (відповідно до редакції прийнятого у грудні 1990 року Закону про вдосконалення судової діяльності 1990 року)]; 4) текст присяги для суддів закріплений у спільному нормативно-правовому акті для суддів та прокурорів (Румунія); 5) текст присяги для суддів закріплений у спеціальному галузевому нормативно-правовому акті щодо судоустрою чи статусу суддів (Україна, Латвія, Словенія, Литва, Естонія, Чехія, Польща, Болгарія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Іспанія тощо). При цьому окремо слід наголосити, що для суддів Данії суддівська присяга чи якісь її аналоги взагалі не передбачені.

До речі, у Великій Британії, яка до недавнього часу була членом ЄС, судді складають по суті дві присяги. Перша з них – це присяга на вірність монархові, а вже друга – це безпосередньо суддівська присяга; їх спільно називають судовою присягою. Присяга на вірність королеві сформульована наступним чином: «Я, __, клянусь Всемогутнім Богом, що буду вірний і буду по-справжньому відданий Її Величності королеві Єлизаветі Другій, її спадкоємцям і наступникам, згідно із законом». Суддівська присяга сформульована так: «Я, __, клянусь Всемогутнім Богом, що буду добре і по-справжньому служити нашій Суверенній Леді Королеві Єлизаветі II в офісі [назва суду], і я буду чинити право всім людям згідно із законами та звичаями цього царства, без страху чи прихильності, прихильності чи недоброчесливості». При цьому варто звернути увагу, що британське законодавство у тексті присяги враховує

релігійну багатоманітність, а, отже, є прийнятними певні зміни тексту присяги, в залежності від релігійних переконань, зокрема члени індуїстської віри мають змогу опустити слова «Клянусь Всемогутнім Богом» і замінити їх словами «Клянусь Гітою», представники іудейської віри можуть використати наведений вище текст присяги, хоча деякі з них вправі присягнути з іншим формулюванням, представники мусульманської віри мають змогу опустити слова «Клянусь Всемогутнім Богом» і замінити їх словами «Клянусь Аллахом»; члени віри сикхів можуть опускати слова «Я клянусь Всемогутнім Богом» і замінити їх словами: «Я клянусь Гуру Нанака» [27].

Якщо ж звернутися до релігійного питання при проголошенні суддівської присяги, то варто вказати, що окрім України, у Латвії, Словенії, Естонії, Чехії, Словаччині, Болгарії, Бельгії, Люксембурзі, Іспанії, Греції текст присяги закріплений у законодавстві відповідних держав-членів ЄС виключно у світській формі, проте в інших державах запропоновано варіант обрання окремого тексту присяги з релігійним посиланням або суто світський варіант (Литва) чи просто міститься вказівка щодо можливості звернення до Бога відповідно до релігійних переконань особи (Румунія, Угорщина, Польща, Нідерланди, Німеччина).

На підставі дослідження досвіду держав-членів ЄС можна зробити висновок, що у майбутньому варто доповнити статтю 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказівкою, що за бажанням особа, яка складає присягу, може наприкінці проголосити фразу: «Нехай мені допомагає Боже!» або іншу подібну фразу відповідно до релігійних переконань.

В розрізі дослідження релігійної складової складення суддівської присяги доцільно звернути також увагу і на таке питання: відповідно до українського законодавства нескладення або пряма відмова особи від складення присяги є безумовною обставиною, яка унеможливить перебування на посаді судді. Відповідно ж до статті 35 Конституції України «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність». Повертаючись до нашого дослідження, маємо вказати, що настановами деяких вірувань особам забороняється складати будь-які присяги чи приносити клятви, виходячи з тлумачення біблійних заповідей, зокрема слів Ісуса Христа: «А Я кажу вам: не присягайте зовсім...» (Матвія 5:34–37). До таких релігійних конфесій чи течій відносяться Свідки Єгови, меноніти, квейкери (Релігійне Товариство Друзів) тощо. У такому разі законодавство низки держав-членів ЄС передбачає проголошення особами при вступі на посаду судді «урочистою твердження» або «урочистою обіцянку». Отже, у цьому контексті в майбутньому при внесенні змін і доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» варто розглянути питання щодо доцільності встановлення можливості проголошення особою «урочистої обіцянки» у разі неможливості складення присяги з релігійних переконань.

Окремої уваги заслуговує питання про те, якою мовою проголошується текст присяги. Тут варто зауважити, що більшість держав-членів ЄС не акцентують уваги на цьому

питанні (Латвія, Словенія, Литва, Естонія, Румунія, Чехія, Угорщина, Словаччина, Польща, Болгарія, Нідерланди, Німеччина, Італія, Люксембург, Фінляндія), водночас у Бельгії суддівська присяга може проголошуватися нідерландською, французькою або німецькою мовами, в Іспанії вказується, що акт про вступ на посаду (під час цієї церемонії проголошується присяга) може бути проведений офіційною мовою відповідної автономії, тобто аранською, галісійською, каталанською чи баскською мовою, водночас знання регіональної мови не є обов'язковою умовою для заняття посади судді в Іспанії [24].

В Україні відповідно до Порядку складення присяги судді особою, призначеною на посаду судді, від 4 березня 2021 року суддівська присяга проголошується перед Президентом України [28, с. 886]. Зрозуміло, що вона проголошується державною мовою (хоча у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» на цьому окремо не акцентовано). Разом із тим, якщо у майбутньому буде встановлено, що присяга проголошуватиметься перед складом суду, в якому суддя буде працювати, як це передбачено, наприклад, у Болгарії, Бельгії, Німеччині, Італії, Фінляндії, Іспанії, Греції, то питання щодо можливості проголошення суддівської присяги не лише державною, але й регіональною мовою набуде своєї актуальності (зрозуміло, окрім мови держави-агресора), і тоді можна розглянути варіант проголошення особою присяги (урочистої обіцянки) двома мовами – державною та регіональною.

До речі, наприклад, у Люксембурзі запроваджено змішаний порядок проголошення присяги: Голова Суду і Генеральний прокурор складають вказану присягу перед Великим Герцогом або його представником, інші судді складають присягу перед суддівським складом суду або складом відповідної палати [21] (ст. 111 Закону Люксембургу про організацію судової влади від 7 березня 1980 року). Отже, присяга складається залежно від рівня суду, в якому буде працювати суддя, та, мабуть, складності внутрішньої структури суду. В Україні це могло б бути реалізовано наступним чином: судді Верховного Суду та вищих спеціалізованих судів можуть складати присягу у присутності Президента України, як це зараз передбачено ч.3 ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а судді місцевих та апеляційних судів – на зборах суддів відповідних судів. Принагідно варто вказати, що такі зміни вирішували б іншу проблему: на теперішній час зарахування призначеного відповідно до Указу Президента України судді до штату відповідного суду абсолютно не пов'язане із фактом складення присяги. Це призводить до того, що новопризначений суддя вже починає отримувати суддівську винагороду, проте не може здійснювати правосуддя, а змушений по три-чотири місяці чекати запрошення на урочисту церемонію складення суддівської присяги у присутності Голови держави. З цього погляду складення присяги особою на зборах суддів відповідного суду є більш оптимальним варіантом, особливо в умовах воєнного стану.

Таким чином, можна зробити узагальнюючий висновок, що у державах-членах ЄС немає єдиного підходу до тексту та порядку складення суддями присяги, а підхід кожної держави відображає її історичні, культурні та правові традиції, водночас окремі аспекти зарубіжного законодавства заслуговують на увагу вітчизняних законотворців та можуть бути запроваджені в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 9. Ст. 50.
2. Par tiesu varu: LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMS. Rīgā 1992. gada 15. decembrī. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1/2, 14.01.1993.; Diena, 9, 15.01.1993. URL: <https://likumi.lv/ta/id/62847-par-tiesu-varu>
3. Zakon o sodniški službi. ZSS (Uradni list RS, št. 19/94 z dne 13. 4. 1994). URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO334>
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1994 m. gegužės 31 d. № I-480. Valstybės žinios, 1994-06-17, Nr. 46-851. URL: <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?actualEditionId=gQPxSwdhLx&documentId=TAR.522B3E415B52&lang=lt>
5. Kohtute seadus: Vastu võetud 19.06.2002. *Justiitsministeerium* URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106022014014>

6. On the Statute of Judges and Prosecutors: Law of Romania no. 303/2004. Was published in the Official Journal of Romania, Part I, no. 576/29.06.2004. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6982/file/Romania_law_on_statute_judges_prosecutors_2004_am2009_en.pdf
7. Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-6>
8. 2008. évi XXVII. Törvény egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról. URL: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=a0800027.tv&targetdate=&printTitle=>
9. 2011. évi CLXII. Törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról [Закон Угорщини про статус та винагороду суддів] URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100162.tv>
10. Zákon Slovenskej republiky z 5. októbra 2000 o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2000-385>
11. Ústava Slovenskej republiky (v znení ústavného zákona č. 137/2017 Z.z.). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/17790>
12. USTAWA z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych-16909701>
13. Български закон за съдебната власт. Обн. ДВ. бр.64 от 7 Август 2007 г. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135560660>
14. Ambtseed. URL: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Ambtseed>
15. Gerechtelijk Wetboek België. 10 oktober 1967. URL: <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/1967/10/10/1967101053/justel>
16. Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren: Wet van 29 november 1996 tot. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0008365/2016-01-18#Hoofdstuk1A>
17. Wet vorm van de eed. Wet van 17 juli 1911. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001881/1911-08-24>
18. Deutsches Richtergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. April 1972 (BGBl. I S. 713), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 22. November 2019 (BGBl. I S. 1755) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/drig/BJNR016650961.html>
19. R.D .1941/12 sull'ordinamento giudiziario. URL: http://www.edizionieuropee.it/LAW/HTML/38/zn71_02_007.html
20. SPIGOLATURE SUL GIURAMENTO DEI MAGISTRATI ORDINARI di SANDRO DE NARDI. URL: [http://www.movimentoperlagiustizia.it/argomenti/il-punto-su/862-giuramento-magistrati-ordinari.html#:~:text=_%20%E2%80%9C%20magistrati%20prestano%20giuramento%20col,%3E%3E%E2%80%9D%20\(primo%20comma\)%3B&text=\(%E2%80%A6\)%E2%80%9D%20\(secondo%20comma\).](http://www.movimentoperlagiustizia.it/argomenti/il-punto-su/862-giuramento-magistrati-ordinari.html#:~:text=_%20%E2%80%9C%20magistrati%20prestano%20giuramento%20col,%3E%3E%E2%80%9D%20(primo%20comma)%3B&text=(%E2%80%A6)%E2%80%9D%20(secondo%20comma).)
21. Loi du 7 mars 1980 sur l'organisation judiciaire. URL: http://data.legilux.public.lu/file/eli-etat-leg-recueil-cours_tribunaux-20210412-fr-pdf.pdf
22. Конституція Великого герцогства Люксембург від 17 жовтня 1868 року. *Конституції країн світу: Королівство Нідерланди, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Князівство Монако* / О.В. Коротюк, О.В. Лавринович / Переклад В.С. Станіч. К. : ОБК, 2023. 260 с.
23. Tuomioistuineläki. 25.8.2016/673. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160673#O1>
24. Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8167>
25. Carmen Castañón Jiménez. Juramento o promesa de jueces y magistrados. *Revista de Derecho Político*. №.º 96, mayo-agosto 2016, págs. 181-212. URL: <http://revistas.uned.es/index.php/derechopolitico/article/view/17063/14636>
26. Acuerdo de 23 de noviembre de 2005, del Pleno del Consejo General del Poder Judicial, por el que se aprueba el Reglamento 2/2005, de honores, tratamientos y protocolo en los actos judiciales solemnes. URL: https://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/a231105-cgpj.cpt3.html#cpt3
27. Oaths. *Courts and Tribunals Judiciary*. URL: <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/the-judiciary-the-government-and-the-constitution/oaths/>
28. Порядок складення присяги судді особою, призначеною на посаду судді: Затверджений Указом Президента України від 4 березня 2021 року № 88/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 21. Ст. 886.